

**ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ НЕКАРАЛЬНИХ ЗАХОДІВ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ
ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ**

Горох О.П., к.ю.н., доцент,

*доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (м. Київ, Україна)*

1. Система заходів кримінально-правового впливу на протиправну поведінку є достатньо змістовною і включає покарання, примусові заходи медичного та виховного характеру, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо. У юридичній літературі поділ цих заходів вчені здійснюють за різними критеріями, одним з яких є ступінь репресивності цих заходів. За цим критерієм, заходи кримінально-правового впливу юристи поділяють на покарання та інші некаральні заходи кримінально-правового впливу [1, с. 125].

Донедавна найбільш поширеним заходом кримінально-правового впливу на неправомірну поведінку залишалось покарання. Утім в силу різних причин панівне становище цього кримінально-правового заходу поступово стало усуватися іншими заходами – не пов'язаними з реальною відповідальністю. Зокрема, кількість звільнених від відбування покарання з випробуванням серед усіх засуджених протягом останніх 20 років (1996-2016) постійно зростала і досягла пікової межі у 2006 р. з показником 58, 7% осіб. За такої судової практики – застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням, що донедавна було винятком для більшості засуджених, перетворилося в закономірний правовий наслідок вчинення злочину.

Не минули ці процеси і практики застосування заходів кримінально-правового впливу за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини (ст. 149 Кримінального кодексу України).

2. Ознайомлення з даними судової статистики за 2007–2016 рік дозволяє зробити висновок про те, що кількість засуджених за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини (ст. 149 Кримінального кодексу України) протягом 10-ти років знизилася майже вчетверо. Так, якщо в 2007 р. за цією статтею було засуджено 89 злочинців, то в 2016 р. лише 26 осіб (в 2008 р. таких засуджених було 53 особи, в 2009 р. – 74 особи, в 2010 р. – 95 осіб, в 2011 р. – 91 особа, в 2012 р. – 107 осіб, в 2013 р. – 35 осіб, в 2014 р. – 36 осіб, в 2015 р. – 32 особи). Найбільшу кількість засуджених за цією статтею становлять особи, які вчинили злочин, передбачений ч. 2 ст. 149 КК (частка цих осіб від загальної кількості засуджених за цією статтею становить близько 60 % осіб). Вважаємо, що значне зменшення кількості засуджених за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини зумовлено неможливістю притягнення до

кримінальної відповідальності осіб, винуватих у вчиненні аналізованого злочину на тимчасово непідконтрольних територіях.

Подальший аналіз даних судової статистики демонструє, що найбільш поширеним заходом кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини, є застосування судами звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України). У 2007 р. питома вага осіб щодо яких було застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням від числа всіх засуджених за цією статтею становила 66,3 % осіб, у 2008 р. – 62,7 % осіб, у 2009 р. – 55,4 % осіб, у 2010 р. – 34,7 % осіб, у 2011 р. – 41,7 % осіб, у 2012 р. – 38,3 % осіб, у 2013 р. – 47,7 % осіб, у 2014 р. – 55,5 % осіб, у 2015 р. – 62,5 % осіб, а у 2016 р. – 84 % винуватих.

Серед призначених за вчинення цього злочину судами основних покарань абсолютний лідером у застосуванні є позбавлення волі на строк 5 років, а серед додаткових – конфіскація майна. Випадків застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, звільнення від кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини, даними судової статистики не зафіксовано.

3. Значна кількість судових рішень щодо застосування судами ст. 75 КК за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини викликає неабияку зацікавленість обставинами справи, на підставі яких суди приймають рішення про можливість виправлення засуджених за особливо тяжкі злочини (частини 2, 3 ст. 149 КК) без відбування призначеного покарання. Адже у вітчизняній судовій практиці застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за особливо тяжкі злочини є винятком із правил [2].

Для вивчення цього питання ми проаналізували 100 судових рішень, ухвалених судами України протягом 2012-2017 років, якими засуджених за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини було звільнено від відбування покарання з випробуванням. Під час проведення цього аналізу були встановлені обставини, які характеризують тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, що враховували суди при застосуванні ст. 75 КК.

Вивчення судової практики продемонструвало, що в абсолютній більшості випадків ці обставини суди аналізують не окремо, а в контексті загальної засади, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 65 КК, при вирішенні питання про призначення покарання за вчинений злочин. Самостійної оцінки обставин, що характеризують тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи в аспекті їх впливу на можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням суди, як правило, не здійснюють. Таким чином, у вирокх (ухвалах) суди «змішують» зазначені обставини (що фактично мають оцінюватися в різних аспектах) для обґрунтування різних за змістом правових рішень: для призначення виду і міри покарання та для оцінки можливості

виправлення засудженого без відбування призначеного покарання. Безумовно, що така судова практика не додає обґрунтованості та вмотивованості судовим рішенням.

4. Визначаючи вплив на прийняття рішення обставин, що характеризують ступінь тяжкості вчиненого злочину, було встановлено, що суди переважно обмежуються лише формальною вказівкою на те, що вони врахували *ступінь тяжкості вчиненого злочину*. В більшості вивчених нами рішень (65,7 %) суди не вважали за потрібне розкривати у їх мотивувальних частинах обставин, що характеризують індивідуальний ступінь тяжкості вчиненого злочину, які вплинули на прийняття рішення. В тих же рішеннях, в яких суди зазначили такі обставини, фігурували лише 3 обставини: відсутність тяжких наслідків (25,7 %), добровільне відшкодування шкоди (17,1 %) та неактивна (другорядна) роль при вчиненні злочину групою осіб (8,6 %). Вплив останньої обставини на прийняте рішення чітко простежувалося при дослідженні вироку (ухвали) на предмет застосування окремих кримінально-правових заходів для різних співучасників [3].

Водночас суди, на нашу думку, залишають без уваги в контексті оцінки індивідуального ступеня тяжкості злочину, передбаченого ст. 149 КК, висвітлення інших обставин: кількість та стан потерпілих, вид незаконної угоди щодо людини, спосіб вчинення злочину, мету експлуатації людини. Вважаємо, що ці обставини повинні братися до уваги при вирішенні судами питання про можливість виправлення засудженого без відбування покарання.

5. Порівняно із відображенням у судових рішеннях обставин, що характеризують ступінь тяжкості вчиненого злочину, обставини, що характеризують *особу винного*, вказуються судами завжди при обґрунтуванні прийнятого рішення. Дослідивши особу винного і застосовуючи звільнення від відбування покарання з випробуванням за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини суди обґрунтовують своє рішення встановленням у справі таких, зокрема, обставин: 1) вчинення злочину вперше (відсутність судимості) [80 %]; 2) визнання вини (42,8 % рішень) та щире каяття (77,1 %); 3) активне сприяння розкриттю злочину (34,3 %); 4) позитивна характеристика за місцем проживання (60 %), роботи (8,6 % рішень); навчання (2,8 % рішень); 5) те, що особа працює, навчається (17,1 %); 6) зайняття волонтерською діяльністю (2,8 %); 6) наявність у винуватого сім'ї (5,7 %); 7) утримання неповнолітніх дітей (48,6 %); 8) утримання хворих неповнолітніх дітей (8,6 %); 9) утримання непрацездатних батьків (22,8 %); 10) утримання хворого члена подружжя (2,8 %); 11) молодий (5,7 % рішень) або похилий (5,7 %) вік; 12) захворювання або інвалідність (31,4 %); 13) вагітність обвинуваченої (5,7 %); 14) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих чи сімейних обставин (11,4 % рішень).

Зрозуміло, що чим більше судом встановлено у справі обставин, що позитивно характеризують особу винного, тим вірогіднішим є звільнення її від

відбування покарання з випробуванням. При цьому нами були виявлені випадки різного впливу однакових комбінації обставин, що характеризують особу винного, на прийняття рішення про можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням засуджених жінок і чоловіків [4].

Нерідко поєднання у справі окремих особистісних характеристик може бути за просто «нейтралізовано» всього лише одною обставиною, що характеризує особу винного, яка має більш вагоме значення для прийняття судом рішення про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного покарання. Такою характеристикою, наявність якої не дозволило суду прийняття рішення про застосування ст. 75 КК у цій категорії справ, часто виступає рецидив злочину [5]. Вивченням судових рішень також встановлено, що нерідко на вирішення питання про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного покарання впливають й інші обставини справи, зокрема, думка потерпілого про можливість застосування щодо засудженого ст. 75 КК (48,6 %), а також втрата суспільної небезпечності винуватого у зв'язку зі збігом значного часу після вчинення злочину (20 %).

6. Таким чином, некаральні заходи впливу за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини у виді звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) застосовуються переважно до засуджених, які: не завдали тяжких наслідків; добровільно відшкодували потерпілим шкоду; виконували неактивну (другорядну) роль при вчиненні злочину групою осіб; вчинили злочин вперше; визнали вину та щиро розкаялися; активно сприяли розкриттю злочину; позитивно характеризуються за місцем проживання, роботи або навчання; працюють або навчаються; мають сім'ю та на утриманні неповнолітніх дітей або непрацездатних батьків; страждають на різні захворювання; є вагітними; вчинили злочину внаслідок збігу тяжких особистих чи сімейних обставин.

Вважаємо, що сформований нами «кримінологічний портрет» звільненого від відбування покарання з випробуванням за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду має неабияке прикладне значення для його врахування сторонами кримінального провадження та судом, а також для проведеного подальших наукових досліджень в аналізованій сфері.

Список використаних джерел

1. Вечерова Є. М. Заходи кримінально-правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2011. № 2. С. 124–126.
2. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2016 рік. Форма 6. – Київ: Державна судова адміністрація України.

3. Див. наприклад, вирок Щорського районного суду Чернігівської області. Справа № 732/281/14.

4. Див. наприклад, вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області. Справа № 0707/10127/2012.

5. Див. наприклад, архів апеляційного суду Тернопільської області. Справа № 607/163/13-к.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ, МІЖНАРОДНЕ ТА ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, ОЦІНОЧНИЙ АСПЕКТ ТА СТАТИСТИЧНІ ДАНІ

Громко В.Я., к.ю.н., адвокат
(м. Івано-Франківськ, Україна)

Стаття третя Конституції України визначає Людину, як найвищу соціальну цінність. Декларуючи в цій статті що: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.» Таким чином шляхом закріплення вище зазначеної норми у Конституції України, держава сама собі визначила головний обов'язок, який стосується прав та свобод не тільки своїх громадян, а в першу чергу ЛЮДИНИ.

Схожі декларації прав людини є в багатьох не тільки Європейських країнах, а й всього світу. Світова спільнота вживає різноманітних заходів пов'язаних із запобіганням порушенню задекларованих прав людей, шляхом вжиття найрізноманітніших заходів, від проведення роз'яснювальної роботи серед осіб, які у так званій групі ризику, до налагодження відповідних комунікацій між державними та недержавними органами, які об'єднуються по всьому світу задля подолання єдиної проблеми. Статистичні дані відіграють важливу роль у цій боротьбі, адже саме статистка відображає результат цієї праці, може вказувати на ті міста та держави де потрібно приділити більше уваги цій проблемі, дозволяє вивчити та спрогнозувати темпи зростання або ж навпаки спаду чи можливої стабільності у процесі подолання цієї проблеми. Звісно, важливим елементом будь-якої статистичної праці є об'єктивне відображення в цифрах тієї чи іншої інформації, проте не слід забувати про таке явище як латентність яка властива практично всім статистичним даним, а в питанні обмеження прав та свобод людини, тим більше в питанні торгівлі людьми, тут як вбачається латентність є достатньо високою. До прикладу за